

Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča

Zbiranje razglednic med avstro-ogrskimi pomorščaki

Bogdana Marinac

Slika 1: Japonsko dekle igra na piščal. Fotografija je bila morda posneta v studiu. Dekle je oblečeno v kimono, frizura je japonska, drži prečno flavto pred usti in gleda v kamero. Razglednico je 3. 6. 1908 iz Nagaskija Ivanu Koršiču poslal podčastnik strojne mornarice Zvonimir Ožegović von Barlabaševce, ko je bil v Vzhodni Aziji s torpedno ladjo Leopard (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Kupovanje, pošiljanje in zbiranje razglednic je na začetku 20. stoletja postalo priljubljeno tudi med pomorščaki. Ker so na ladjah vojne in trgovske mornarice Habsburške monarhije po oceanih pluli tudi številni pomorščaki iz slovenskega etničnega prostora, je v njihovih zbirkah veliko razglednic iz neevropskih krajev. Pomorščaki so bili takrat med redkimi in hkrati najštevilnejši med tistimi, ki so potovali na druge celine (Šmitek 1986; 1988). Razglednice, ki so bile v prvi vrsti namenjene pošiljanju po pošti, so iz neevropskih krajev domov tudi prinašali. Prevzele so vlogo spominkov, ki so jih kupovali zase in podarjali drugim. Bile so priljubljeni zbirateljski predmeti. Za pomorščake pa je bila še pomembnejša njihova spominska vrednost. Postale so opredmeteni spomini. Spominjale so jih na obiskane kraje in doživetja, z njihovo pomočjo pa so svoje spomine in vedenja o tujih krajih in kulturah posredovali tudi drugim ter tako v domačem okolju ali širše prispevali k oblikovanju in spreminjanju podobe o neevropskih drugih.

Kot številni drugi pomorski muzeji tudi Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran hrani različne predmete, ki govorijo o potovanjih pomorščakov in njihovih srečanjih z neevropskimi kraji. Med njimi je največ razglednic in fotografij. Razglednice neevropskih krajev večinoma izvirajo iz obdobja Avstro-Ogrske in so podobno kot drugi predmeti, ki so jih v tem času pomorščaki prinesli s potovanj, skoraj izključno pripadale pomorščakom vojne mornarice. Med njimi prevladujejo razglednice iz Kitajske in Japonske. Muzej jih je pridobil od pomorščakov ali njihovih dedičev.

Med zbirkami razglednic pomorščakov je v Pomorskem muzeju »Sergej Mašera« Piran največja zbirka mornariškega superiorja Ivana Koršiča, katere del je album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo. Zaradi velikega števila razglednic v albumu, ki so jih kupili različni pomorščaki na različnih potovanjih, album predstavlja kulturo pošiljanja in zbiranja razglednic neevropskih krajev med pomorščaki. Pripoveduje o njihovih potovanjih v Vzhodno Azijo in krajih, ki so jih obiskali. Odraža njihovo zanimanje za tuje kraje in kulture, njihove estetske norme, vrednote ter odnos do drugih. Hkrati govori o Ivanu Koršiču kot zbiratelju razglednic. Korespondenca na razglednicah razkriva medsebojne odnose in prijateljske vezi med njim in pošiljatelji ter vlogo razglednic kot komunikacijskega sredstva. Primerjava razglednic Ivana Koršiča z razglednicami neevropskih krajev iz zbirk drugih pomorščakov pa album postavi v širši kontekst.

Potovanja pomorščakov vojne mornarice habsburške monarhije v neevropske kraje

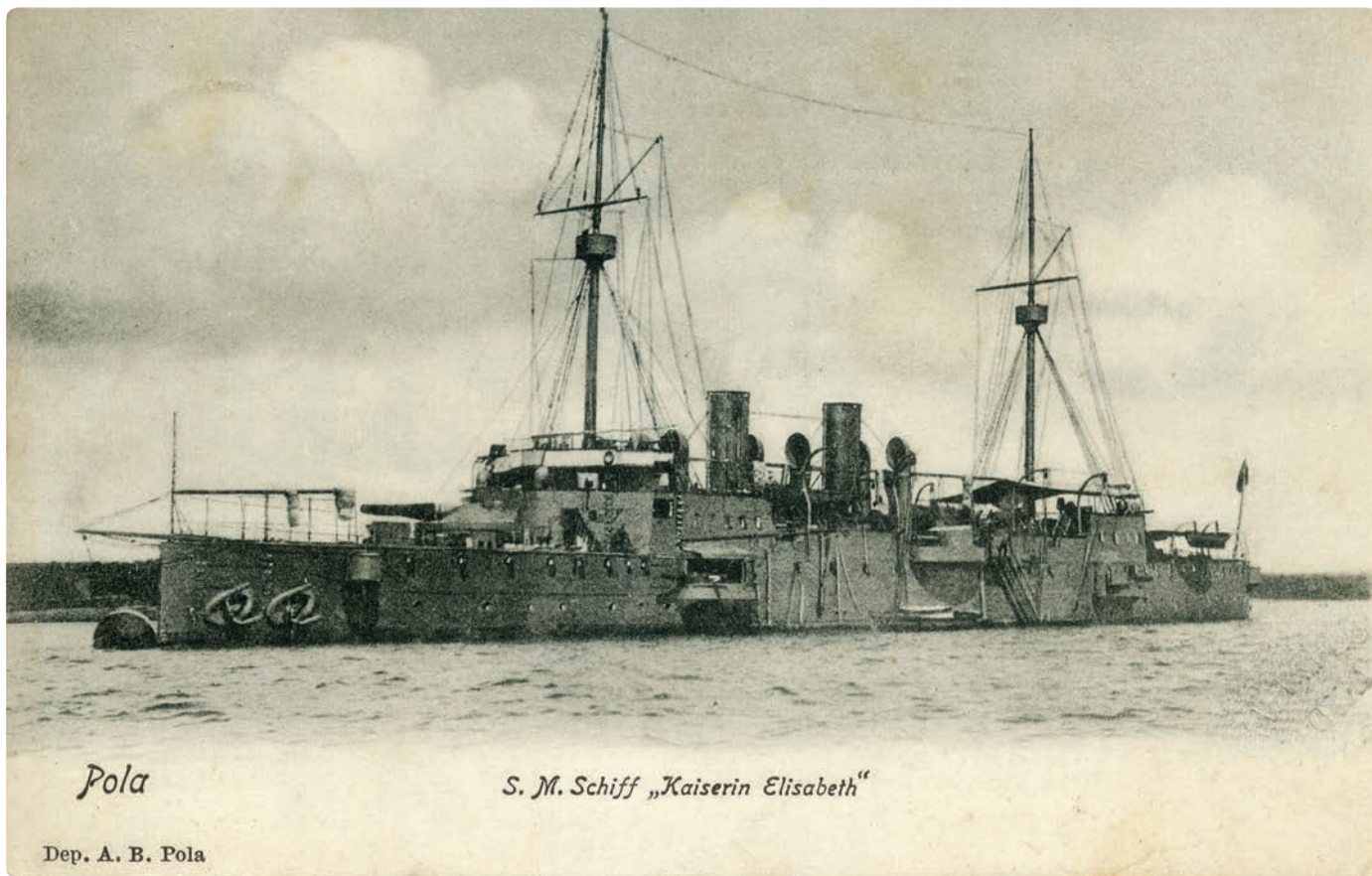
Najstarejše doslej evidentirane razglednice iz neevropskih krajev, ki so jih v domovino poslali ali prinesli slovenski pomorščaki oziroma pomorščaki s slovenskega etničnega ozemlja, so iz prvih let 20. stoletja. V tem času se je po svetu razširila izdelava in uporaba razglednic. To je bilo tudi obdobje povečanega števila ljudi iz slovenskega etničnega prostora v mornarici, zlasti vojni,¹ ter povečanega števila potovanj ladij avstro-ogrške vojne in trgovske mornarice po oceanih, kar je bilo povezano z razvojem svetovne trgovine, kolonializmom in imperializmom ter tehnološkim razvojem, zlasti gradnjo jeklenih ladij na parni pogon. Zaradi upora v Benetkah s težnjo po odcepitvi leta 1848 je Habsburška monarhija sredi stoletja iz Benetk v Pulo postopoma preselila glavno vojno pomorsko oporišče, na Reko pa leta 1866 pomorsko vojno akademijo (Marine kolegium). Hkrati je nezanesljiv italijanski kader zamenjala z možmi drugih etničnih skupin (Bach-Ritter 1989, 51), med katerimi je bilo razmeroma veliko prostovoljcev in rekrutov iz slovenskega etničnega prostora. V istem obdobju sta se tudi Trst in Reka razvila v glavni trgovski pristanišči monarhije, kar je skupaj z novimi železniškimi povezavami preko slovenskega ozemlja številne pritegnilo v mornarico (Pahor 1975; 1978).

Ladje habsburške vojne mornarice so se večinoma zadrževale v domačih pristaniščih in v Sredozemlju, nekatere pa so občasno odplule tudi na druge celine. Do sredine 19. stoletja bi lahko njihova čezoceanska potovanja prešteli na prste ene roke, pozneje pa jih je bilo nekaj več kot 100. Okoli 48 jih je bilo usmerjenih v Vzhodno Azijo, Avstralijo in Oceanijo, okoli 33 v Severno in Južno Ameriko, bile pa so celo na Arktiki. Sprva je bilo več potovanj namenjenih v Afriko in Ameriko, po odprtju Sueškega prekopa leta 1869, s katerim je Avstro-Ogrska dobila veliko prednost na poti v Azijo ter istega leta podpisala trgovske sporazume s Kitajsko, Japonsko in Siamom (danes Tajska), pa v Vzhodno Azijo. Do začetka 20. stoletja so bila pogosta tudi potovanja okoli sveta (Bayer von Bayersburg 1958; Donko 2013). Potovanja so imela v času kolonializma in imperializma, ko se je monarhija vse bolj vključevala v svetovno trgovino, pomembne diplomatske in trgovske naloge. V Vzhodni Aziji so ladje po odprtju poslaništev ščitile interese države in njenih državljanov. Številne odprave, predvsem v drugi polovici 19. stoletja, so imele tudi znanstvene in raziskovalne namene; nekatere so iskale primerna zemljišča za premogovne postaje ali izkoriščanje rudnin. S prisotnostjo na drugih celinah in oceanih so ladje povečevale ugled države. Med najpomembnejšimi nalogami potovanj pa je bilo šolanje pomorskega kadra. Na ladjah so praktični del šolanja opravili kadeti pomorske vojne akademije ter gojenci podčastniških šol, stari 18–19 let. Na njih je bilo tudi veliko rekrutov (Bach-Ritter 1989, 76–77; Mayer in Winkler, 1991).

Število potovanj v Vzhodno Azijo se je povečalo leta 1900, ko so odredi avstro-ogrskih vojaških ladij sodelovali s kolonialnimi silami na Kitajskem pri zatrtju boksarske vstaje. V zahvalo je monarhija leta 1902 v Tianjinu na Kitajskem dobila majhno koncesijsko cono. Tam je imela poleg konzulata, šole, bolnišnice in zapora tudi mornariški odred (Skřivan 2008). Odred, ki je varoval veleposlaništvo, je imela tudi v Peking. Odtlej je imela Avstro-Ogrska tam nenehno eno do dve postajni ladji, ki sta križarili med kitajskimi, japonskimi in redkeje korejskimi pristanišči. Nekatere ladje so medtem odplule tudi v Indokino. V Vzhodni Aziji so ostale leto dni in več (Bayer von Bayersburg 1958).

Če so se ladje med plovo okoli sveta v Vzhodni Aziji ustavile le v nekaj pristaniščih ali sploh ne, so postajne ladje v Vzhodni Aziji tam obiskale številna pristanišča. V njih so se zadrževale po nekaj dni, v večjih krajih teden ali dva, redkeje pa celo mesec dni ali več. Tako so lahko pomorščaki večkrat odšli na kopno in okolico bolje spoznali. Ladje so v Vzhodno Azijo običajno plule skozi Sueški kanal. Na poti so se ustavile v Port Saidu, Adnu, Colombu, Singapurju in Saigonu (danes Ho Chi Minh). Na Kitajskem so se najpogosteje zadrževale v Hongkongu, Kantonu, Macau, Amoyu (danes Xiamen), Šanghaju, v mestih

1 Uradni podatki govorijo, da je bilo na začetku prve svetovne vojne v mornarici okoli 3 % Slovencev (Bach-Ritter 1989, 171–172), a po navedbi dr. Miroslava Pahorja ter glede na druge ustne in pisne vire lahko trdimo, da jih je bilo konec 19. in na začetku 20. stoletja še nekoliko več. Njihovo število se je zaradi rekrutiranja v kopensko vojsko do začetka prve svetovne vojne zmanjšalo (Pahor 1975, 70–72; Pahor 1978, 28, 29). Prihajali so z različnih koncev slovenskega etničnega prostora, največ pa jih je bilo iz zahodnega dela.

vzvodno ob reki Jangce do Hankowa (Hankou, danes del Wuhana), v mestih Qingdao, Chefoo (danes Yantai), Qinhuangdao, Weihaiwei (danes Weihai), Port Arthur (danes Lüshun), Dalian in drugod. Na Japonskem so navadno obiskale Nagasaki, Kagoshimo, Itsukushimo, Kōbe, Taketoyo, Nagoyo, Yokohamo, Naro, Moji in Shimonoseki, v Koreji pa so se najpogosteje zasidrale v Chemulpu (pozneje Incheon) pri Seulu (Bayer von Bayersburg 1958; Donko 2013; PMSMP Kristan, Dnevnik SMS Leopard; PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Rupnik, Spomini; Pohar, 1951). V večini teh krajev so pomorščaki kupili razglednice.

Večina ladij je bila v Vzhodni Aziji v mirnem času. Kakor lahko preberemo v potopisih pomorščakov, so se marsikje brez nevarnosti sprehajali po kopnem. Ogroženi so se počutili predvsem v nekaterih predelih kitajskih mest, kjer so slišali za več kraj in napadov na tujce. Tam so jim priporočili hojo v skupinah (PMSMP Lipovž; Vidović 2004, 214). Še težje je bilo tistim, ki so bili na Kitajskem v času vojn in spopadov ali so bili v njih celo udeleženi (Domjan 1912; PMSMP Lipovž). Razen posadk, ki so bile na Kitajskem v času boksarske vstaje, je v vojaških spopadih sodelovala še posadka torpedne križarke Kaiserin Elisabeth, ki se je leta 1914 pridružila nemškim silam v nemško-japonski vojni na Kitajskem (Donko 2013).

Možnost spoznavanja tujih krajev ter tako nakupa spominkov in razglednic je bila odvisna tudi od čina in položaja pomorščaka na ladji. Častniki, ki so izhajali pretežno iz višjega in višjega srednjega sloja, ter višji podčastniki so imeli zaradi večjih finančnih zmožnosti v prostem času več možnosti za potovanje po kopnem in nakupe spominkov (Dolenc 1892; Domjan 1912; PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard; PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Rupnik, Spomini; Pahor in Petek, 1980). O njihovem položaju v mornarici

Slika 2: Avstro-ogrška torpedna križarka Kaiserin Elisabeth, ki je bila šestkrat na plovbi v Vzhodno Azijo (razglednica iz zapuščine Rudolfa Kordeliča, PMSMP).

in socialnem statusu je govorila uniforma, ki jim je odpirala vrata v lokale in na kraje, rezervirane za visoko družbo (Marinac 2005, 88). Častniki so se v tujini pogosto udeleževali uradnih sprejemov ambasadorjev, guvernerjev in na dvorih ter prijateljskih srečanj in organiziranih izletov v bližnje in bolj oddaljene kraje v notranjosti dežel, kjer so si ogledali znamenitosti. Na izlete in sprejeme so vabili tudi kadete, ki so se na ta način učili častnikom primerne vedenja, hkrati pa spoznavali tuje kraje in navade tamkajšnjih prebivalcev, s čimer so širili svoja obzorja. Mornarica je od njih zahtevala široko izobrazbo in razgledanost, saj so v tujini predstavljali svojo državo (Bach-Ritter 1989, 165–166; Dolenc 1892; Donko 2013; PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard; PMSMP Rupnik, Spomini; Vidmar 1880). Zaradi tega so na štiriletni pomorski vojni akademiji veliko pozornost posvečali znanju tujih jezikov. Razen jezikov monarhije so poučevali tudi angleščino in francoščino, pomemben predmet pa je bila tudi geografija tujih dežel (Klinger 2013, 10; PMSMP Spričevala).

Nižji podčastniki, gojenci podčastniških šol in zlasti navadni mornarji, ki so izhajali pretežno iz nižjih slojev, so imeli zaradi pomanjkanja denarja v prostem času manj možnosti za obiske krajev v notranjosti dežel. Tudi na organizirane izlete so jih redko vabili. Pogosteje so se zadrževali v bližini pristanišč (Domjan 1912; PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Rupnik, Spomini).

Večina pomorščakov je komaj čakala dovoljenje za odhod na kopno, ki je najpogosteje trajal pol dneva. Celodnevni izhodi so bili redki. V krajih, kjer se je ladja dolgo zadrževala in je delo dopuščalo, je dobilo moštvo prost izhod vsak drugi dan (Vidović 2004, 208, 212), nekateri častniki pa še pogosteje (PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard). A številne je pot zanesla le do bližnjega lokala s pijačo in jedačo, včasih bordela. Drugi so vsaj ob prvem pristanku v tujem pristanišču izhod izkoristili za ogled okolice, nekateri pa so ogledu krajev in znamenitosti namenili vsak prost izhod. Med tem so kupili spominek, najpogosteje razglednice, ali se fotografirali (Dolenc 1892; Domjan 1912; PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Rupnik, Spomini; Pohar, 1951). Ivan Rupnik iz Podkrajja pri Vipavi, ki je bil pri 18 letih kot gojenec podčastniške šole v Šibeniku v letu 1898/1899 na plovbi s šolsko ladjo, korveto Saida, je v spomilih napisal, da so si v Zanzibarju ob prvem izhodu na kopno gojenci najprej ogledali mesto in nato obiskali dve gostilni. Dodal je: »Preden smo odšli na brod – smo še razglednice pisali domov« (PMSMP Rupnik, Spomini).

Ivan Rupnik je bil med prvimi pomorščaki, ki so domov poslali razglednice, saj so jih začeli množično izdelovati šele po letu 1897 (Lamut, 2003; Premzl 1997, 384). Nekateri pomorščaki, ki so bili na čezoceanskih potovanjih pred tem, so s potovanj prinesli fotografije tujih krajev večjih in manjših dimenzij ali albume fotografij, ki so bili narejeni na ladji (Bach-Ritter 1989, 51–60; Marchetti 1894; Viaggio I. 1862). Nekateri (Anton Dolenc) pa so fotografije kupovali tudi v tujini (PMSMP, album Dolenc, album Koch). Ko se je razširila prodaja razglednic, se je zmanjšalo zanimanje za profesionalne fotografije. Kmalu pa se je začelo zaradi večje dostopnosti fotoaparatorov med pomorščaki širiti ljubiteljsko fotografiranje. Na ta način narejene fotografije so pogosto slabše kakovosti, a bolj osebne narave. Na njih so pogosto lastniki albumov in drugi pomorščaki (albumi fotografij Viktorja Kristana, Antona Lipovža, Ivana Lešnika ...). Pomorščaki so v tem času zbirali fotografije in razglednice, razširjene pa so bile tudi fotorazglednice – fotografije, ki so jih natisnili na papir, oblikovan kot razglednica (PMSMP, zbirke razglednic pomorščakov).

Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča

Razglednice neevropskih krajev pomorščakov avstro-ogrske vojne mornarice, ki jih hranijo nekateri dediči in Pomorski muzej Piran, so večinoma shranjene v albumih razglednic ali fotografij, ki so jih uredili pomorščaki – prvotni lastniki zbirk. Nekaj zbirk razglednic so poznejši lastniki odstranili iz albumov, a ohranili kot celoto (zbirka Matevža Štibila in Rudolfa Kordeliča). Pomorski muzej Piran in nekateri dediči hranijo tudi manjše število posameznih razglednic ali manjših kompleto. Pomorščaki so hranili razglednice, ki so jih kupili sami, in razglednice, ki so jim jih poslali drugi, zato so razglednice neevropskih krajev tudi v zbirkah pomorščakov, ki tam niso nikoli bili. Med njimi je tudi zbirka Ivana Koršiča.

Slika 3: Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča po restavriranju v Arhivu Republike Slovenije leta 2013 (PMSMP, foto Snježana Karinja, 2016).

Ivan Koršič se je rodil leta 1870 v Solkanu. Tam je obiskoval osnovno šolo, nato pa je šolanje nadaljeval v Gorici, kjer je leta 1890 vstopil v bogoslovno semenišče. Po letu 1893, ko je prejel mašniško posvečenje, je nekaj let maševal v Volčah, Rihembergu (današnjem Braniku) in na Travniku na Goriškem, leta 1899 pa je dobil službo vojaškega kaplana v vojni mornarici (Podberšič 2010, 142; Stres 1991, 229–230). Z leti je napredoval. Leta 1907 je postal mornariški kurat, leta 1911 mornariški višji kurat in leta 1915 mornariški superior. Služboval je večinoma v mornariškem oporišču v Puli. V letih 1903–1906 je bil na bojni ladji Arpad, ki je križarila po Sredozemlju, pretežno po Jadranu, med prvo svetovno vojno pa je služboval tudi v puljski mornariški bolnišnici (PMSMP Koršič). Po razpadu Avstro-Ogrske je leto dni ostal v italijanski vojni mornarici v Puli, nato se je vrnil v Solkan. Nekaj časa je maševal v bližnjem Štmarvu, po upokojitvi leta 1920 pa so ga imenovali za župnika in dekana v Kobaridu. Umril je leta 1941 v Solkanu (Podberšič 2010, 142).

Ivan Koršič je bil zelo vnet zbiralec razglednic. V njegovi zapuščini, ki jo hrani Pomorski muzej Piran, je sedem albumov razglednic: albuma avstro-ogrskih, nemških in italijanskih propagandnih razglednic iz prve svetovne vojne, albuma slovenskih nabožnih razglednic, album slovenskih in italijanskih tolažilnih in vojnopropagandnih razglednic iz prve svetovne vojne, album vojnih in trgovskih ladij, album krajev ob avstro-ogrski obali in s slovenskega ozemlja, album razglednic sredozemskih in evropskih krajev (1903–1913) ter album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo. V albumih so razglednice, ki so mu jih poslali ali prinesli znanci ali jih je kupil sam (PMSMP Koršič, album razglednic).

Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo (37 x 27 x 8,5 cm), ki ga je muzej leta 1973 pridobil od sorodnika iz Solkana, že po zunanjem videzu kaže na vsebino iz Vzhodne Azije. Trde, črne in svetleče lakirane lesene platnice imajo na prednji strani aplikacijo iz školjk biserne matice z motivom treh Japonk. Z japonskimi motivi je ročno poslikana tudi svila, v katero so oblečene lesene notranje strani. Kakor so potrdili v Univerzitetni knjižnici v Nagasakiju, kjer hranijo podoben album z drugimi motivi, so tovrstne albume izdelovali na Japonskem.² Na enak način je izdelan album Karla Zevnika, ki ga hrani Pomorski muzej Piran, in več drugih albumov po Evropi, ZDA in drugod.

V albumu je na 24 straneh za vogale iz niti zataknjenih 92 razglednic, štiri tiskane kolorirane fotografije v enaki velikosti in večja kolorirana fotografija (27,6 x 11,3 cm). Na vseh so črno-bele ali kolorirane fotografije krajev ali držav, v katerih so se ladje ustavljale na potovanjih v Vzhodno Azijo. Prevladujejo razglednice iz Kitajske in Japonske, ena je iz Koreje, po ena ali dve pa tudi iz Port Saida, Adna, Colomba, Singapurja, Batavije (danes Džakarta) in Saigona. Nekatere so bile poslone, druge so brez naslova in besedila, a so bile številne izmed njih prav tako opremljene z znamkami in žigi. Ivanu Koršiču so razglednice poslali ali prinesli znanci, ki so bili na potovanjih v Vzhodno Azijo med

2 Informacije je posredovala Junko Yada, Nagasaki Museum of History and Culture, februar 2017.

letoma 1904 in 1914. Na razglednicah, ki so bile poslane, so naslov Ivana Koršiča in sporočilo ter eden ali več žigov. Prevladujejo žigi krajev, iz katerih so bile razglednice poslane, v nekaj primerih pošt tujih držav, ki so imele tam koncesijo. V dveh primerih sta namesto njih žiga ladje, na kateri je bil vkrcan pošiljatelj, pogosto pa tudi žigi pošte naslovnika, najpogosteje Pule in Trsta, redkeje Zadra, Šibenika ali drugega kraja, kjer je bil tedaj Ivan Koršič z ladjo Arpad. Ker razglednice niso bile vedno poslane od tam, kjer so bile kupljene, se žigi pošte, od koder je bila razglednica odposlana, v nekaj primerih ne ujemajo s krajem prizora na razglednicah, včasih tudi ne z datumom, ki ga je na razglednico napisal pošiljatelj, a v večini primerov so bile odposlane kmalu zatem, ko so bile napisane. Izjema je razglednica Tianjina, ki jo je Zvonimir Ožegović poslal iz Pule v Solkan. Zelo povedna pa je tudi razglednica Chefooja (danes Yantai), ki jo je poslal Ivanu Koršiču v Pulo, a so jo od tam preusmerili v Aleksandrijo, kjer je bil tedaj Koršič z ladjo Arpad. Z razglednic so odstranjene vse tuje znamke. Edina znamka v albumu je avstro-ogrška znamka na razglednici, ki je bila odposlana v domovini. Znamke iz tujine so bile odstranjene tudi z razglednic v drugih Koršičevih albumih. Morda je imel Ivan Koršič poseben album za znamke. Verjetno pa je tudi, da je znamke zbiral njegov sorodnik ali znanec, ki mu jih je Koršič podaril ali so jih odstranili poznejši lastniki albuma.

Pošiljatelji razglednic in njihova potovanja

Največ, kar 69 razglednic v albumu s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča, nosi podpis Zvonimirja Ožegovića von Barlabashevca, ki je bil dvakrat v Vzhodni Aziji. Poleg njega so Ivanu Koršiču nekaj razglednic poslali Alojz Tepina, Rudolf Hudec in dva neznana pomorščaka. Po eno razglednico sta mu prinesla Janik iz Poljske in Janeto(?) z ladje Leopard, deset razglednic pa je brez podpisa in besedila.

Zvonimir Ožegović von Barlabashevca se je rodil leta 1885 (verjetno v plemiški družini). V mornarico je vstopil leta 1903. Ko je naslednje leto s torpedno križarko Kaiserin Elisabeth odplul v Vzhodno Azijo, je imel 19 let. Bil je mornar 1. reda (podnarednik) strojne stroke. Isti čin je imel tudi v letih 1907–1909, ko je bil na potovanju v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard. Vodja stroja 2. reda je postal leta 1913, leta 1917 pa vodja stroja 1. reda. V avstro-ogrski mornarici je ostal do razpada monarhije (Almanach 1917, 703; Almanach 1918, 556).

Zvonimir Ožegović je Ivanu Koršiču poslal 55 razglednic, 14 pa jih je prinesel ali poslal v ovojnici. Na slednjih ni naslova in besedila, le njegov podpis. Izjema je tridelna razglednica, ki ima naslov, datum in besedilo, a je brez znamke in žiga. Vsaj 30 razglednic je Zvonimir kupil na potovanju z ladjo Kaiserin Elisabeth v letih 1904–1905, vsaj 29 pa na potovanju z ladjo Leopard. Z drugega potovanja je tudi razglednica, ki jo je poslal sorodnici v Pulo in jo je verjetno Ivanu Koršiču podaril pozneje. Za ostale razglednice ni mogoče ugotoviti, kdaj jih je kupil, čeprav je z znamkami in žigi opremil tudi skoraj vse razglednice, ki jih ni poslal. Zaradi poznejše odstranitve znamk so številni žigi nepopolni. Časa nakupa teh razglednic ni mogoče ugotoviti niti po njihovi obliki. Čeprav ima večina razglednic, ki jih je poslal s prvega potovanja, starejšo obliko, kjer je ob fotografiji prostor za pisanje besedil, na drugi pa le prostor za naslov, medtem ko na razglednicah z drugega potovanja fotografije zasedajo celotno stran, sta med obema skupinama tudi izjemi.³ V Veliki Britaniji so začeli razglednice z novo obliko izdelovati leta 1902, v Avstro-Ogrski leta 1904 (Lamut 2003, 14), po vsem svetu pa od oktobra 1907, kar so določili na poštne kongresu v Rimu leta 1906 (Premzl 1996, 384). Ker je do prehoda prišlo postopoma, pa imajo nekatere razglednice s prvega potovanja fotografijo čez vso stran, na strani z naslovom pa še vedno ni prostora za sporočilo. Na te razglednice je Zvonimir Ožegović besedilo napisal čez svetlejši del fotografije.

Zvonimir je bil pri pisanju večinoma redkobeseden. Iz besedil ne izvemo veliko o dogajanju na potovanju, njegovih doživetjih, razmišljanju in tujih krajih, ki jih je obiskal. Pogosto je napisal le: »Tukaj vse dobro in upam isto o vas.« (PMSMP Koršič, album razglednic) Na številnih razglednicah se je poleg tega le še zahvalil Koršiču za poslano pošto, kar kaže na to, da mu je Ivan redno odpisoval in

3 Več o spreminjanju razgledniških standardov v Shigemori in Veselič (v tej knjigi).

mu na kratko poročal o dogajanju v domovini. Zaradi velikega števila razglednic z datumi in žigi ter s pomočjo slikovnega dela na razglednicah, ki je zlasti na mlajših razglednicah podnaslovljen v jeziku domačinov ter v angleščini ali francoščini, pa izvemo tudi nekaj o potovanju ter njegovem zanimanju za tuje kraje, pri čemer je z izbiro motiva na razglednici verjetno skušal zadostiti tudi zanimanju Ivana Koršiča.

Med motivi, ki jih je izbral med prvim potovanjem, so najpogostejše panoramske slike mest in pristanišč, ceste in ulice ter različne znamenitosti, pogosto templji. Iz Kitajske so prizori iz kitajskih in evropskih predelov mest, iz Japonske tudi čolnov. Na razglednicah, ki jih je poslal z drugega potovanja, so pogostejši prizori z ljudmi v ospredju, ki govorijo o različnih segmentih načina življenja domačinov in njihovi kulturi. To verjetno ni le posledica njegovega spremenjenega zanimanja, temveč večje oziroma spremenjene ponudbe razglednic na tržišču. Iz Kitajske so razglednice kadilca opija, delavcev med pakiranjem čaja, zapornikov, džunk, ribičev in čajnice, iz Japonske pa slike Japonk, svetišča Itsukushima in druge. Med motivi so pogoste tudi stavbe v evropskem slogu, med katerimi so štiri razglednice s cerkvami. Zvonimir je verjetno predvideval, da so te Ivana Koršiča kot duhovnika zanimale.

Leta 1904 je torpedna križarka Kaiserin Elisabeth, 102,5 m dolga jeklena dvojambornica na parni pogon, s spodrivom 4063 ton, ki so jo splovili leta 1890 (Petkovič, 2004, 119–121), že četrtrič odplula v Vzhodno Azijo. Najprej so jo napotili v Avstralijo in Novo Zelandijo, kjer bi morala pomagati ščititi interese tamkajšnjih avstro-ogrskih državljanov (Bayer von Bayersburg 1958, 178). Zaradi izbruha rusko-japonske vojne, ki se je razvnela v Mandžuriji, zlasti na polotoku Liaodong, na Korejskem polotoku in v Rumenem morju, pa so jo z okoli 400-člansko posadko pod poveljstvom kapitana fregate Franza Mirtla iz Češke poslali v Vzhodno Azijo, kjer je kot postajna ladja križarila med tamkajšnjimi pristanišči (Donko 2013, 298–300).

Ladja je glavno avstro-ogrsko vojaško pristanišče v Puli zapustila 2. januarja 1904. Čez 5 dni je priplula v Port Said, od koder je Zvonimir Ivanu poslal prvo razglednico. Na poti proti Vzhodni Aziji se je ustavila še v Adnu in Colombu ter 8. februarja priplula v pristanišče Tandjungpriok pri Bataviji (danes Džakarta) v Indoneziji. Tam je dobil poveljnik telegram, da se mora ladja v mestu Chefoo

Slika 4: Album razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo Ivana Koršiča (PMSMP, foto Bogdana Marinac, 2020).

pridružiti lahki križarki Aspern, ki je bila tam od leta 1903 (Bayer von Bayersburg 1958, 179; Donko 2013, 298). Ravno v tistem času, 8. februarja, je Japonska, ki je od Rusije zahtevala ozemlje v Mandžuriji in priznanje svojega protektorata nad Korejo, napadla najpomembnejše rusko pristanišče v Vzhodni Aziji Port Arthur (Bubnov 1930, 173–174). Zvonimir, ki je tedaj pisal Ivanu Koršiču, pa je na razglednico v italijanščini napisal le, da je tam zelo lepo, a drago. Kaiserin Elisabeth je iz Batavije odplula proti Kitajski. Po dveh mesecih plovbe je konec februarja priplula v Hongkong, na začetku marca pa v Chefoo, kjer sta imeli z ladjo Aspern strelske vaje. Medtem je dobila Kaiserin Elisabeth od veleposlaništev v Pekingu in Tokiu nova navodila. Zaradi vojnih razmer je morala križariti v kitajskih in japonskih vodah. Zaradi morskih min je morala biti še posebej previdna med plovbo po Rumenem morju, kjer je bila na nekaterih območjih plovba občasno ovirana tudi zaradi spopadov (Bayer von Bayersburg 1958, 179). Zvonimir, ki je iz Chefooja 16. marca Ivanu poslal razglednico mesta, vseh teh težav ni omenil. Sporočil mu je le, da so imeli lepo srečanje z ladjo Aspern in da mu gre dobro (PMSMP Koršič, album razglednic).

Ladja je morala nadaljevati pot proti sidrišču Taku (Dagu) pri Tianjinu, kamor je priplula 8. marca. 19. aprila se je vrnila v Chefoo, naslednji dan pa je priplula v glavno mesto nemške kolonije Jiaozhou (takrat Kiauchou), to je Qingdao, kjer je posadko obiskal pruski princ Adalbert (Donko 2013, 298). Od tam je Zvonimir poslal razglednico kitajskega templja, iz Šanghaja, ki je bil naslednja postaja ladje, razglednico kitajskega vrta s sprehajalci, nato pa iz Takuja, kjer se je ladja ponovno zasidrila, razglednico utrdbe z izobešeno nemško zastavo (PMSMP Koršič, album razglednic).

Nato je ladja čez Rumeno morje odplula proti Japonski. Iz Yokohame, kjer je bila zasidrana dva tedna in pol, je Zvonimir 2. julija poslal razglednico mestnega kanala, iz Kōbeja pa 20. julija panoramo pristanišča. Ko so se na začetku avgusta vrnili na Kitajsko, je takoj po pristanku v Šanghaju 10. avgusta poslal razglednico usmrtilce nemškega diplomata Clemensa von Kettelerja med boksarsko vstajo v Pekingu. Z drugo razglednico mesta, ki jo je od tam poslal teden dni pozneje, pa je sporočil, da so imeli zaradi rojstnega dne Njegovega veličanstva na ladji čudovito razsvetljava. Napisal je še, da je v pristanišče priplula ruska križarka Askold, ki jo bodo morali popraviti v doku. Pripomnil je, da ima štiri luknje in da je videti grozljivo (PMSMP Koršič).⁴ Askold je bila ena najaktivnejših ruskih ladij v rusko-japonski vojni. Sodelovala je v obrambi Port Arthurja, od koder se je konec junija 1904 zaradi uspehov japonskih vojaških sil umaknila skupaj z rusko eskadro. Ko jo je japonsko ladjevje dohitelo in porazilo, se je Askold zatekla v Šanghaj (Bubnov 1930, 173–174).

Do srede oktobra je Zvonimir poslal Ivanu iz Šanghaja še razglednico stavbe rusko-kitajske banke v klasicističnem slogu in razglednico notranjosti kitajskega templja, ki si ga je, kot je napisal, ogledal. Sporočil mu je še, da mu gre dobro ter da je ladja Aspern odplula proti domovini. Kaiserin Elisabeth je konec oktobra ponovno odplula v Kōbe in Yokohamo. Na Japonskem je ostala več kot mesec dni. Medtem so ladijski štab povabili na praznovanje rojstnega dne japonskega cesarja »Mikada«, poveljnik pa je bil z 21 člani štaba tudi na prazniku krizantem v Tokiu, ki se ga je udeležil cesar s celotnim dvorom (Bayer von Bayersburg 1958, 179). Zvonimir je takrat iz Yokohame poslal dve razglednici trgovskih ulic s številnimi mimoidočimi (Slika 5). Decembra se je ladja vrnila v Šanghaj, do marca pa je obiskala še Amoy, Hongkong in Macao ter se ponovno vrnila v Hongkong. Medtem je Zvonimir poslal štiri razglednice iz Hongkonga in eno iz Amoya. Na razglednico, ki jo je konec januarja poslal iz Hongkonga, je napisal, da so bili pred dvema dnevoma v Macau. Ker pa so bili zasidrani na sidrišču daleč od obale, je imel malo možnosti za nakup razglednic.

Na začetku aprila je bila ladja v Pagodi Anchorage (danes Mawei), Fuzhou (takrat Foochowu) in Wusongu pri Šanghaju ter nato mesec dni in pol v Šanghaju, od koder je Zvonimir poslal razglednice čajnice (5. 4.), dvorišča budističnega templja (20. 4.) in parka s paviljoni (10. 5.), na katero sta se podpisala tudi dva kurjača. Maja je ladja iz Šanghaja po reki Jangce odplula v Zhenjiang, v pristanišče Shiakwan (Xiaguan) v Nanjingu, kjer je posadko obiskal podkralj Liangjianga Zhou Fu. Po reki je pot nadaljevala v Jiujiang in nato do Hankoua. Ob vrnitvi v Wusong, kjer je ostala osem dni, je Zvonimir poslal razglednico trgovske ulice v bližnjem Šanghaju (Slika 6).

V Hankouu je poveljnik dobil telegram o zmagi Japonske pri Tsušimski ožini (28. maja 1905), kar je nakazalo konec vojne. Kaiserin Elisabeth je še nekaj časa ostala v Vzhodni Aziji. 10. julija je Zvonimir

4 Za prevod rokopisa iz nemščine se zahvaljujem Veroniki Pflaum.

Slika 5: Ulica Isezakichō v Yokohami. Razglednico je Zvonimir Ožegović poslal Ivanu Koršiču iz Yokohame 15. novembra 1904 (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 6: Nanjinška cesta, osrednja nakupovalna ulica v Šanghaju. Razglednico je Zvonimir Ožegović poslal Ivanu Koršiču 11. junija 1905 iz bližnjega Wusonga (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Ivanu pisal iz Kōbeja, nato pa iz Yokohame. Ob vrnitvi na Kitajsko so se zasidrali v krajih Qingdao, Weihaiwei, Chefoo, Tianjin, Wusong in Hongkong, nato pa po običajni poti skozi Sueški prekop odpluli v domovino. Zvonimir je 29. avgusta Ivanu Koršiču pisal iz mesta Qingdao, 10. septembra iz Šanghaja, 10. novembra, dan preden je ladja odplula proti domu, pa iz Hongkonga. Ko se je po tednu dni vožnje ladja zasidrala v Singapurju, je posadka srečala ladjo Kaiser Franz Joseph I., ki je plula proti Vzhodni Aziji, kjer je zamenjala Kaiserin Elisabeth. Zvonimir je zadnjo razglednico s potovanja poslal 15. novembra iz Adna. Mesec dni pozneje (14. decembra 1905) so pomorščaki uzrli domačo Pulo (Bayer von Bayersburg, 1958, 179–181; Donko 2013, 289–300; Marinac 2017, 110–118; PMSMP Koršič, album razglednic).

Zvonimir je že čez dve leti za 16 mesecev ponovno odplul v Vzhodno Azijo, tokrat na krovu nekoliko manjše, 73,4 m dolge torpedne ladje Leopard na parni pogon. Ladja, ki so jo splovili leta 1885, je imela spodriv 1582 ton (Petković 2004, 117–118). Zvonimir je z njo obiskal več krajev na Japonskem, ki jih na prvem

potovanju ni videl. Prvič je bil tudi v Koreji. Med posadko sta bila tedaj tudi 22-letni narednik krova Martin Toplak iz Podvincev pri Ptuju (Pahor in Petek 1980) in 31-letni intendantski častnik, mornariški komisar X. reda Viktor Kristan iz Šentvida pri Stični (PMSMP Kristan). Oba sta sorodnikom zapustila svoje zapise s potovanja, Viktor Kristan tudi albuma razglednic in fotografij. Spomine na potovanje pa je napisal tudi kurjač 1. reda Marin Civadelic z otoka Plača pri Trogirju (Vidović 2004, 205).

Ladja je z 242-člansko posadko, med katero je bilo 12 častnikov, 20. septembra 1907 zapustila puljsko пристanišče ter tudi tokrat skozi Sueški prekop in Rdeče morje, kjer so se pomorščaki vedno srečali z neznosno vročino, odplula proti Kitajski. Tokrat je Zvonimir Ivanu Koršiču prvo razglednico poslal 18. oktobra iz Colomba, nato 31. oktobra iz Singapurja in 5. novembra iz Saigona. Med plovbo od Singapurja do Saigona se je ladja več dni borila z visokimi valovi in le za las ušla tajfunu (Pahor in Petek 1980, 3, 53). V Hongkong je priplula po slabih sedmih tednih. Nato se je med plovbo ob kitajski obali proti severu zasidrala v Amoyu in Šanghaju (PMSMP Kristan). Zvonimir je iz Šanghaja poslal vsaj štiri razglednice, med katerimi je razglednica kamnite ladje v poletni cesarski palači v Pekingu, ki jo je napisal dva dni prej v Šanghaju. Čeprav je bila ladja v Šanghaju dva meseca in pol, je malo verjetno, da je v tem času odpotoval v precej oddaljen Peking. Kakor lahko razberemo iz dnevnikov Martina Toplaka in Viktorja Kristana, so pomorščaki v Peking navadno odpotovali iz mesta Qinhuangdao (takrat Tsingwangtu), od koder je do morja vodila najbližja železniška proga. Februarja je iz Šanghaja Ivanu Koršiču poslal tudi razglednico delavcev med pakiranjem čaja (Slika 7), s katere lahko razberemo, da je končno dobil njegovo razglednico. V albumu je tudi razglednica kadilca opija, ki jo je Zvonimir 18. januarja iz Šanghaja čez Sibirijo poslal sorodnici plemiškega stanu (morda mami) Antonietti v. Ozegović v Pulo. V italijanskem jeziku je napisal, da je dobro, ter razočarano pripomnil, da je z zadnjo pošto pričakoval njeno pismo, a ga ni prejel (PMSMP Koršič, album razglednic).

Kakor je v svoj dnevnik napisal Viktor Kristan, je ladja iz Šanghaja po zelo široki in umazani reki Jangce odplula v notranjost dežele. Med plovbo se je ustavila v Zhenjiangu, Nanjingu, Wuhuju, Jiujiangu in Hankouu. Zvonimir, ki je bil na tej plovbi že drugič, je iz Nankinga (danes Nanjing) poslal razglednico kamnitih kipov ob poti do cesarske grobnice dinastije Ming. Verjetno je bil nad njimi navdušen tako kot Martin Toplak in Viktor Kristan, ki je s skupino častnikov do grobnice odpotoval z vlakom (Pahor in Petek 1980, 3, 54; PMSMP Kristan). V tem času je Zvonimir Ivanu Koršiču poslal še dve razglednici iz Hankoua, kjer so bili tedaj ruski, britanski in francoski predel. Razglednico kitajske čajnice je dal žigosati z žigom ruske pošte. Po vrnitvi v Šanghaj pa mu je poslal pozdrave še z razglednico kitajskih zapornikov v jarmih. Nato je ladja za teden dni odplula v Qingdao, maja v Chefoo ter nato v Qinhuangdao in Weihaiwei, od koder je odplula na Japonsko. Zvonimir je Ivanu Koršiču pisal iz Chefooja in Weihaiweia, nato pa mu je iz Nagasakija, kjer je ladja ostala tri tedne, poslal razglednico Japonke s piščaljo (Slika 1). Na Japonskem se je ladja zasidrala še v Kagoshimi, Itsukushimi, Kōbeju, Taketoyi in za slab mesec dni v Yokohami, ki je bila po navedbah Viktorja Kristana glavno japonsko trgovsko pristanišče z največ tujci. Iz Yokohame so častniki in moštvo s tramvajem odpotovali na izlet v 40 km oddaljeni Tokio. Nekateri so bili tam celo večkrat (PMSMP Kristan; Vidović 2004, 214). Pozneje se je ladja vrnila v Kōbe in obiskala Moji. Med vračanjem v Nagasaki pa jo je presenetil močan tajfun, pred katerim se je zatekla v najbližji zaliv (Pahor in Petek 1980, 4, 53–54). V Kōbeju, ki je bil po mnenju Viktorja Kristana eno največjih trgovskih mest na svetu s precej visokimi cenami, je Zvonimir kupil ter z znamko in žigom opremil razglednico trgovske ulice. Tam je, kakor je napisal Martin Toplak, 18. avgusta posadka praznovala rojstni dan cesarja Franca Jožefa I., za katerega je maševal angleški duhovnik. Iz Yokohame je Zvonimir poslal razglednico množice ljudi pred templjem Benten, iz Nagasakija pa razglednico templja Safukuji. V albumu je tudi razglednica šintoističnega svetišča Miyajima na otoku Itsukushima z mogočnimi, nad morjem dvigajočimi se simbolnimi vrati *torii*. Na razglednici sta le Zvonimirjev podpis in del žiga. Otok, ki ga je Zvonimir obiskal le takrat, so občudovali številni pomorščaki, tudi Viktor Kristan, Martin Toplak in Anton Dolenc.

Iz Japonske je ladja odplula v Korejo, ki je po rusko-japonski vojni postala japonski protektorat. Zvonimir je bil takrat tam prvič. Ladja se je zasidrala v Chemulpu (danes Incheon), od koder so nekateri pomorščaki z vlakom odpotovali v Seul. Naslednja postaja ladje je bil Dairen (danes Dalian), še nedavno hitro rastoče rusko mesto, ki ga je po zmagi v rusko-japonski vojni zasedla Japonska. Od tam je večina

članov ladijskega štaba s 30 častniki z vlakom odpotovala v Port Arthur. Oba kraja sta bila za pomorščake zanimiva zaradi prizorišč rusko-japonske vojne, v kateri je z nepričakovano zmago Japonska pokazala svojo vojaško moč. V Port Arthurju so Japonci pomorščakom razkazali vojni muzej, arzenal in пристanišče, kjer je potekala vojna. A Zvonimirju, ki je bil v Vzhodni Aziji že v času te vojne in je verjetno o njej veliko vedel, se je zdela za Ivana primernejša razglednica z motivom maše ruskega nadškofa. Zvonimir jo je dal ožigosati 28. septembra, a je ni poslal.

Nato je ladjo pot vodila v Chefoo, od koder je Zvonimir poslal razglednico francoske katoliške cerkve z žigom nemške pošte, in Qinhuangdao, kjer se je posadka zaradi kuge, ki je razsajala v bližini, izogibala kopnemu. Kljub temu se je morala srečati s torpedno križarko Kaiserin Elisabeth, ki je tja priplula iz domovine, da bi zamenjala sestrsko ladjo Kaiser Franz Joseph I. Ladje so zamenjale več članov posadke, 17 pa se jih je zamenjalo s člani mornariškega odreda v Pekingju, od koder je pripotoval tudi nov poveljnik (PMSMP Kristan).

Ladja Leopard je pozneje čez nemirno morje ponovno odplula na Japonsko: najprej v Moji in nato za 10 dni v Kōbe, od koder je Zvonimir 2. novembra poslal razglednico rikšarjev. Naslednjo razglednico z motivom dveh Japonk je poslal iz Nagasakija, kjer so v doku ladjedelnice ladjo v sedmih dneh temeljito popravili in pobarvali pod vodno črto. Konec novembra je ladja odplula v Šanghaj ter nato v Hongkong in Kanton. V tem času je Zvonimir Ivanu Koršiču pisal iz Hongkonga in Kantona. Tam je dal ožigosati tudi razglednici, ki ju ni odposlal. Ladja se je v domovino vrnila po običajni poti. Med plovbo, ki je trajala skoraj dva meseca, je Zvonimir Ivanu Koršiču pisal le še iz Colomba, kjer je bila ladja ponovno na popravilu. V Pulo je priplula 17. aprila 1909 (Marinac, 2017, 120–135; PMSMP Koršič, album razglednic; PMSMP Kristan).

Slika 7: Pakiranje čaja na Kitajskem. Razglednico je Zvonimir Ožegović 19. 2. 1908 poslal Ivanu Koršiču iz Šanghaja (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

V albumu Ivana Koršiča so tri razglednice, ki mu jih je poslal Alojz Tepina, rojen leta 1887. Alojz je v rodni Radovljici, kjer je bil njegov oče postajenačelnik, obiskoval osnovno šolo, pri devetnajstih letih pa je leta 1906 prostovoljno vstopil v mornarico. K odločitvi za izobraževanje na brezplačni mornariški šoli je gotovo pripomogel stric Ivan Ambrož iz Stražišča, ki je bil tedaj mornariški kaplan (Almanach 1910, 589). Od tod morda izhaja tudi njegovo poznanstvo z Ivanom Koršičem. V mornarici je Alojz najprej obiskoval enoletni tečaj za strojnike v Pulo. Nato je kot narednik strojne stroke služil na bojni ladji Monarch in rušilcu Magnet. 26. avgusta 1908 so ga premestili na ladjo Kaiserin Elisabeth, s katero je že čez pet dni odplul v Vzhodno Azijo. Med potovanjem je 1. januarja 1909 napredoval v pomočnika vodje krova (PMSMP Tepina, Knjiga službe).

Torpedna križarka Kaiserin Elisabeth je 31. avgusta 1908 pod poveljstvom kapitana fregate Maximiliana Herzberga skozi Sueški prekop že petič odplula v Vzhodno Azijo, kjer je ostala dobri dve leti. 10. oktobra je priplula v Hongkong, nato se je ustavila v Šanghaju in za devet dni v Qinhuangdaoju, kjer je srečala ladjo Leopard, za katero je pripeljala nekaj tovara. Pozneje se je ustavljala v istih pristaniščih kot na prejšnjih misijah in kjer so se ustavljale druge avstro-ogrske postajne ladje. Na Kitajskem je obiskala Dalian, Chefoo, Kyan Shan (verjetno Kyanchau, danes Weihai), Qingdao, Wusong, Šanghaj, Nanjing, Zhenjiang, Pagoda Anchorage in Amoy. Od tam je odplula na Japonsko, kjer se je zasedla v krajih Nagasaki, Ibushima, Kōbe, Yokohama, Agionohama (?), Hakodate, Meguro, Yokkaichi in Shimonoseki. Alojz je Ivanu prvo razglednico poslal 20. februarja, ko je bila posadka že drugič v Hongkongu. Na razglednico centralne Hongkonške in šanghajske banke je v slovenščini napisal: »Pozdrav z vzhoda od vam vdanega Alojza.« (PMSMP Koršič, album razglednic) Naslednjo razglednico z motivom zasnežene ulice je poslal iz Yokohame 5. julija 1910. Iz Japonske je ladja odplula v Chemulpo pri Seulu, nato v več kitajskih pristanišč in ponovno na Japonsko. V Yokohami se je vkrcal ambasador, ki so ga odpeljali v Siam (danes Tajska) in nazaj v Honkong. Od tam je ladja odplula v Indonezijo, v Batavijo, v Surabajo (Java), Makassar in Manilo, nato pa spet na Kitajsko in Japonsko. Razen v pristaniščih, ki so jih že obiskali, so se tokrat zasedli še v pristaniščih Kagoshima, Mitsuhari, Itsukushima, Itosaki, Takomatsu, Tobe, Oginohanu, Hakodate, Tsuruga in Miyatsu. Avgusta so bili tudi v Busanu v južni Koreji, nato pa v Port Arthurju, kjer so japonski vodiči posadki, kot pred tem že mnogim drugim, razkazali bojišče in muzej rusko-japonske vojne. Zadnji dan pred odhodom iz Port Arthurja, 30. avgusta 1910, je Alojz Tepina Ivanu poslal razglednico baterije na Sungshushanu, na katero je napisal, da pošilja pozdrave iz nekdanje ruske utrdbe. Preden je ladja po običajni poti odplula proti domu, je obiskala še nekaj kitajskih pristanišč. V Pulo se je vrnila 18. novembra 1910 (Donko 2013, 383, 384; PMSMP Koršič, album razglednic).

Alojz je iz Vzhodne Azije več razglednic poslal tudi domov. Pomorski muzej hrani razglednico skupine mornarjev z Alojzom na ladji Leopard v Yokohami, dediči pa tudi več drugih razglednic in predmetov iz Kitajske in Japonske. Alojz je po vrnitvi s potovanja ostal v mornarici do razpada monarhije in leta 1915 napredoval v vodjo stroja (PMSMP Tepina). Po prvi svetovni vojni je kariero nadaljeval v vojni mornarici Kraljevine SHS, pozneje pa se je zaposlil v mestni elektrarni v Ljubljani. Sorodniki se spominjajo, da je rad pripovedoval o svojem potovanju, o tajfunu in o nesreči na ladji (Marinac 2017, 136–139; intervju, Peter Keršič 11. 1. 2016).

Tri razglednice je Ivanu Koršiču poslal slovenski pomorščak, čigar podpis še ni bil razbran. V Vzhodni Aziji je bil med plovbo s torpedno križarko Kaiser Franz Joseph I. od 14. septembra 1905 do 21. decembra 1908. Tudi na tem potovanju je bila posadka večkrat na Kitajskem, Japonskem in v Koreji, obiskala pa je tudi Vladivostok (Donko 2013, 331, 332). Pomorščak je prvo razglednico z motivom mlina, ki ima žig ladje Kaiser Franz Joseph I., poslal 19. novembra 1905, ko je bila prvič v Nagasakiju, kjer je ostala skoraj mesec dni. Ker je vedel, da bo pošta dolgo potovala, je Ivanu z njo zaželel vesele praznike in srečno novo leto. V albumu je še razglednica korejske šamanke med obrednim plesom, ki jo je napisal na začetku avgusta 1906 v Seulu, a ima žig Kōbeja z dne 6. avgusta, ko je bila ladja deset dni zasedrana v Chemulpu pri Seulu (Slika 8). Pomorščak je na razglednico v slovenskem jeziku napisal:

»Pozdrav iz korejske rezidence. Pozdravi mi tudi druge prijatelje.« Na razglednici je tudi napis v korejščini, ki, kot ugotavlja koreanist dr. Kang Byoung Yoong, govori o pomorščakovem obisku pri diplomatu, ki mu je predstavil avtorja razglednice, uglednega francoskega učitelja korejščine Charlesa

Alevequeja. Ladja se je v Korejo vrnila čez skoraj leto dni, ko se je zasedrila tudi v Busanu. Med plovbo je bila dvakrat v Dalianu in Port Arthurju, kjer je še nedavno divjala rusko-japonska vojna. Prvič, 9. avgusta 1906, ko si je posadka le z japonskega torpednega čolna ogledala utrdbo v Port Arthurju, je pomorščak Ivanu Koršiču poslal pozdrave na razglednici oporišča z vojaško ladjo. Na njej je rokopis v japonščini s podpisom japonskega častnika⁵ (PMSMP Koršič, album razglednic; Donko 2013, 331, 332).

V albumu Ivana Koršiča sta zanimivi še razglednici pomorščakov, ki sta bila na plovbi v Vzhodno Azijo s torpedno križarko Kaiserin Elisabeth. Prvi je bil na plovbi v letih 1904–1905, ko je bil član posadke tudi Zvonimir Ožegović. Besedilo na razglednico francoskega generalnega konzulata v Šanghaju, ki nosi žig ladje Kaiserin Elisabeth, je napisal v Šanghaju 12. avgusta 1904 v nemškem jeziku.

V nemščini je napisano tudi besedilo na razglednici z motivom panorame Kōbeja, ki jo je Ivanu Koršiču poslal mornariški kurat, Madžar Rudolf Hudecz, rojen leta 1885. Rudolf, ki je bil v mornarici od leta 1904 (Almanach 1918, 543), je bil na zadnji plovbi ladje Kaiserin Elisabeth v Vzhodno Azijo, ko je posadka leta 1914 na Kitajskem sodelovala v nemško-japonski vojni. Razglednico je poslal iz Yokohame 12. aprila 1914, še pred začetkom vojne. Ivanu, ki je imel takrat že najvišji duhovniški naziv v mornarici, se je vljudno zahvalil za cenjeno pismo in mu sporočil, da je ladja na Japonskem, kjer bo po vsej verjetnosti ostala dalj časa. V Yokohami je bila od 4. aprila do 1. maja. Japonsko je zapustila 10. maja (PMSMP Koršič, album razglednic).

Slika 8: Korejska šamanka med obrednim plesom v Seulu. Na razglednici je pripis v korejščini. Ivanu Koršiču jo je 6. 8. 1906 postal neznan slovenski pomorščak, ki je bil na potovanju v Vzhodno Azijo s torpedno križarko Franz Joseph I. (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

5 Podatke o podpisu je pridobila Chikako Shigemori Bučar.

Razglednice drugih pomorščakov

Razen albuma Ivana Koršiča Pomorski muzej Piran hrani še štiri druge albume in štiri zbirke z razglednicami neevropskih krajev iz obdobja Habsburške monarhije, nekaj albumov in posameznih razglednic pa še vedno hranijo dediči. Množično izdelovanje razglednic lahko beležimo po letu 1896 in le nekaj let pozneje so pomorščaki iz slovenskega etničnega prostora poslali najstarejše razglednice, ki so bile doslej evidentirane v Sloveniji (hrani NUK). Sorodnikom in znancem v Knežak in Rakek jih je leta 1899 poslal strojni inženir 3. reda Josef Obereigner, rojen leta 1874, ki se je na razglednice podpisal z vzdevkom Pepon (glej Shigemori Bučar in Veselič v tej knjigi; Shigemori Bučar 2017, 296–208; 2019b, 159–162). V mornarico je vstopil leta 1898 in se istega leta vkrcal na torpedno križarko Kaiserin Elisabeth, s katero je bil na plovbi v Vzhodno Azijo (Schematismus 1899–1900, 1188). Ladja je skupaj s korveto Saida na obali med Šanghajem in Hongkongom iskala primerno zemljišče za avstro-ogrsko premogovno postajo (Donko 2013, 298; PMSMP Rupnik).

Le nekoliko mlajše so štiri razglednice, ki jih je ženi in bratu Alfonzu poslal zastavnik bojne ladje Fran Vilfan iz Trsta, ki je bil v Vzhodni Aziji v letih 1900–1902 z lahko križarko Aspern. Posadka je pomagala pri zatrtju boksarske vstaje na Kitajskem. Decembra 1900 je ženi iz Yokohame poslal razglednico pobiralcev čajnih listov pod goro Fuji. Iz Macaa je poslal dopisnico z litografijo, iz Šanghaja pa leta 1901 še dve razglednici. Na eni sta avstro-ogrski križarka Zenta in njen poveljnik Eduard Thomann, ki so ga ubili boksarji med obleganjem Pekinga (Zasebna zbirka Frana Vulfana; Marinac 2017, 91–98).

Med razglednicami, ki jih hrani Pomorski muzej Piran, je najstarejša razglednica svetišča v Nagasaki, ki jo je leta 1901 Viktorju Dolencu v Vipavo poslal Viktor Petrič. Ta je bil v letih 1900–1901 na plovbi v Vzhodno Azijo s torpedno križarko Kaiserin Elisabeth. Razglednico je poslal iz pristanišča Taku na Kitajskem, kjer so se v času bojev proti boksarjem in cesarski vojski zbirale ladje imperialističnih sil (Marinac 2017, 91–92; PMSMP Dokumenti, spričevala, spomini).

Ostale razglednice neevropskih krajev iz zbirke avstro-ogrskih pomorščakov datirajo med letoma 1903 in 1919. Razen nekaj razglednic v albumu Avgusta Blaznika so vse kupili pomorščaki, ki so bili na potovanjih v Vzhodno Azijo. Med skupno 496 razglednicami, ki jih hrani Pomorski muzej Piran, je le nekaj enakih; tudi na razglednicah, ki jih še vedno hranijo dediči, se motivi le izjemoma ponavljajo.

Med lastniki albumov, ki so bili sami na potovanju, je bil že omenjeni intendantski častnik, mornariški komisar 3. reda Viktor Kristan, rojen leta 1876 v Šentvidu pri Stični. 186 razglednic, ki jih je prinesel s potovanja v Vzhodno Azijo z ladjo Leopard v letih 1907–1909, je nalepil v poseben album z naslovom S.M.S. »Leopard«. 15. IX. 1907 – 18. IV. 1909. Na razglednicah so motivi iz mest in podeželja. Prikazujejo pristanišča in mestne predele, bivališča avtohtonega prebivalstva, palače, templje, pagode, parke, zgradbe v evropskem slogu in različne druge znamenitosti, pa tudi domačine različnih slojev in poklicnih skupin v značilnih nošah in pri različnih opravilih. Iz Kitajske so razglednice budističnih menihov, mandarinov, vojakov, kulijev, rikšarjev (Slika 16), ribičev, žensk s povitimi stopali (Slika 9), učencev, gledaliških igralcev, ljudi na čolnih ter različnih znamenitosti, iz Japonske pa poleg znamenitosti še Japonk med obredom pitja čaja, gejš, prostitutk (Slika 15), poljedelcev, obrtnikov, ljudi v termah, lutk v značilnih japonskih oblačilih ipd. Nekaj je tudi motivov japonskih vojaških ladij in prizorišč rusko-japonske vojne v letih 1904–1905. Korejo predstavljajo razglednice pristanišča, trgovcev in deklet v značilnih nošah *hambok* (PMSMP Kristan).

Viktor se je pogosto udeleževal uradnih sprejemov in izletov. Kot intendantski častnik je bil zadolžen za organizacijo in protokol uradnih sprejemov visokih gostov na ladji (Bach-Ritter 1989, 182). Za izlete je vsaj v prvem delu potovanja izkoristil vsak svoj prosti izhod na kopno. Razen krajev v bližini pristanišč si je ogledal Peking, Tokio, Seul in nekatere druge kraje, o čemer govorijo tudi razglednice. Viktor je razglednice načrtno kupoval. Ker jih je nameraval nalepiti v album, je na sprednjo stran številnih nalepil eno ali več znamk ter jih dal ožigosati. Iz njegovega dnevnika je razvidno, da je pogosto hodil na pošto, včasih takoj po pristanku ladje (PMSMP Kristan). Razen albuma razglednic s potovanja si je uredil album fotografij s potovanja, v katerem so tudi vizitke, vabila, jedilni listi, programi prireditvev, zemljevidi ter listi z japonskimi zlogi, kar kaže na Viktorjevo zanimanje za japonsko pisavo. S potovanja

je prinesel še več spominkov in uporabnih predmetov (Kristan, intervju 27. 10. 2013; Marinac 2017, 120–136).

Na krovu torpedne ladje Leopard je bil istočasno Karel Zevnik z Rakovnika pri Medvodah, ki je v mornarici služil štiriletni vojaški rok (Šavnik, intervju 15. 6. 2019). S potovanja je prinesel lesen album razglednic z debelimi črnimi in svetleče lakiranimi platnicami, na katerih je aplikacija z intarzijo iz biserne matice z motivom japonskega orla. Album, ki so ga dediči leta 2019 podarili muzeju, ima devet lesenih listov, ki so oblečeni v ročno poslikano svilo z japonskimi motivi. Na njih je 73 razglednic. Prevladujejo razglednice iz Japonske in Kitajske, razmeroma veliko pa je tudi razglednic iz Saigona. Razen razglednic krajev, v katerih se je ladja ustavila, so v albumu tudi razglednice Pekinga, Phnom Penha v Kambodži in Trichinopolyja v Indiji, kjer Karel skoraj gotovo ni bil. Več kot polovica razglednic ima na sprednji strani eno do dve znamki z žigi. Ker niso popisane, jih je gotovo kupoval zase. To velja tudi za 24 ločenih razglednic na kartončkih, med katerimi prevladujejo razglednice iz Japonske, nekaj pa jih je iz Koreje. Razglednice Karla Zevnika prikazujejo značilno stavbarstvo tujih krajev, novejša zgradbe po evropskem vzoru ter domačine na prostem pri vsakdanjih opravilih in šegah (Slika 10) (PMSMP Zevnik).

Poseben album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo, v katerem je tudi nekaj razglednic avstro-ogrskih vojaških ladij, si je uredil nižji strojnik in elektromehanik Ivan Lešnik, rojen leta 1895 v Mariboru. Poleg tega hranijo dediči še njegov album fotografij s potovanja (zasebna zbirka Ivana Lešnika). Ivan Lešnik je bil na zadnjem potovanju avstro-ogrske vojne mornarice, na ladji Kaiserin Elisabeth, ki je v Vzhodno Azijo odplula leta 1913. Ladja se je 26. avgusta 1914 v

Slika 9: Kitajke s povitimi stopali. Razglednico je s potovanja v Vzhodno Azijo prinesel Viktor Kristan (album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard leta 1907–1909 Viktorja Kristana, PMSMP).

Slika 10: Korejski okrajni guverner na nosilnici pred korejskim bivališčem – *hanok*. Razglednico je s potovanja v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard leta 1907 – 1909 prinesel Karel Zevnik (PMSMP).

Slika 11: Delavci v proizvodnji čaja na Japonskem. Razglednica je iz serije z motivi proizvodnje čaja na Japonskem, ki jih je od tam prinesel Ivan Lešnik (album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo leta 1914–1920 Ivana Lešnika, zasebna zbirka družine Lešnik).

kitajskem mestu Qingdao pridružila nemškim silam v nemško-japonski vojni. Zaradi velike premoči japonskih in britanskih sil je poveljnik 2. novembra ukazal ladjo razstreliti. Posadka se je za kratek čas v boju pridružila kopenskim silam, po porazu pa so večino posadke skupaj z nemškimi vojaki odvedli v ujetništvo na Japonsko. V taborišču Aonogahara blizu Kōbeja je Ivan ostal do konca leta 1919, ko so jugoslovanskim pomorščakom omogočili odhod v Evropo (PMSMP Lipovž, Potopis; Marinac 2017, 149–169), zato je v njegovem albumu največ razglednic iz Japonske. Večino je kupil sam ter na sprednjo stran številnih nalepil znamko in jih dal ožigosati. Na razglednicah so prizori mest, vasi, verskih objektov, term in domačinov (Slika 11). Zanimive so tudi razglednice, ki so jih izdelali in natisnili v taborišču Aonogahara. Na njih so fotografije in karikature, ki prikazujejo način življenja taboriščnikov. V albumu je le nekaj razglednic, ki so mu jih poslali drugi. Dve mu je iz Pekinga v taborišče poslal prijatelj z ladje Kaiserin Elisabeth, ki je po koncu nemško-japonske vojne ostal na Kitajskem (zasebna zbirka Ivana Lešnika).

V ostalih albumih pomorščakov so razglednice neevropskih krajev med različnimi drugimi razglednicami v manjšini. V albumu nižjega strojnika in elektromehanika Antona Lipovža, rojenega leta 1892 v Batujah (v okraju Ajdovščina), ki ga je Pomorski muzej Piran odkupil leta 2020, je 41 razglednic iz Japonske in ena iz Kitajske. Tudi Anton Lipovž je bil v Vzhodni Aziji med prvo svetovno vojno s torpedno križarko Kaiserin Elisabeth. Kot Ivan Lešnik je bil kratek čas zaprt v japonskem taborišču Himeji, nato pa v taborišču Aonogahara (PMSMP Lipovž, Potopis; Marinac 2017, 149–169). Zato so tudi v njegovi zapuščini med razglednicami neevropskih krajev skoraj izključno razglednice iz Japonske. Večino, ki je brez znamk, je kupil sam. Žig imata na sprednji strani le dve (Slika 12). Na razglednicah so motivi japonskih znamenitosti, pod njimi pa napisi v japonščini. Anton je kraje na razglednicah skoraj gotovo obiskal. V spominih je zapisal, da Japonci ujetnikov niso silili k delu ter da so jih občasno vozili na izlete in ogleda japonskih znamenitosti. O tem govorita tudi razglednici taboriščnikov pred japonskim templjem, ki so ju natisnili v taborišču Aonogahara, ter fotografije iz njegove zapuščine in iz zapuščine številnih drugih pomorščakov.

Med razglednicami, ki so jih Antonu poslali prijatelji in sorodniki, prevladujejo razglednice jugoslovanskih in evropskih krajev iz poznejšega obdobja. Nekaj pa je razglednic, ki so mu jih prijatelji in sorodniki poslali v taborišče na Japonsko. Dve mu je poslal mornar 1. reda torpedne stroke Leopold Voje iz Ljubljane, prijatelj z ladje Kaiserin Elisabeth, ki je bil tedaj zaprt v taborišču Narashino na Japonskem. Mornar 2. reda Viljem Pečar, ki je po koncu nemško-japonske vojne ostal na Kitajskem, pa mu je od tam decembra 1915 poslal razglednico Tianjina (PMSMP Lipovž).

Zbirko 11 razglednic iz Vzhodne Azije Pomorski muzej Piran hrani med zapuščino kapitana bojne ladje Antona Dolenca, rojenega leta 1871 v Ložu na Notranjskem. Anton Dolenc, ki je pokazal veliko zanimanje za neevropske kulture, je bil na čezoceanskem potovanju trikrat. Njegov potopis s potovanja okoli sveta s korveto Saida leta 1890 so objavili v *Ljubljanskem zvonu* (Dolenc 1892). S tega potovanja je prinesel tudi večjo zbirko fotografij.

Na potovanju v Vzhodno Azijo pa je bil v letih 1909–1910 s torpedno ladjo Panther. Tik preden se je ladja odpravila proti domovini, se je v kitajskem mestu Qingdao izkrcal ter z vlakom odpotoval v Tianjin, Peking, Mukden (danes Shenyang) ter nato preko Sibirije in Moskve v domovino. Tako si je ogledal več krajev v notranjosti Kitajske.

A COREAN DISTRICT-GOVERNOR OUTING.

出外守郡 俗風國韓

7

Tea Sifting

(一其) 製精

Slika 12: Vhod v budistično svetišče Keifuku-ji v mestu Himeji na Japonskem, kjer so bili leta 1914 zaprti nekateri člani posadke avstro-ogrške vojne ladje Kaiserin Elisabeth. Med njimi so bili tudi Anton Lipovž, Ivan Lešnik in nekateri drugi slovenski pomorščaki (album razglednic Antona Lipovža, PMSMP).

V Tianjinu je bil gost nemškega konzula, v Pekingu pa prijatelja, ki je tam poveljeval avstro-ogrskemu mornariškemu odredu. V njegovi zbirki je deset razglednic znamenitosti iz Kitajske in ena iz Japonske. Razglednice je poslal nečaku Pepiju na graščino Orehek in bratu Ščitomirju v Buzet. Razglednici iz Mukdena in Itsukushime imata znamki in žige, razglednice, ki jih je poslal iz Pekinga, pa je oštevilčil, nanje napisal daljše besedilo in jih poslal v kuverti. Kakor je napisal, je bil navdušen nad dosežki visoke kitajske civilizacije in živahnim življenjem na kitajskih ulicah (PMSMP Dolenc; Marinac 2017, 140–145).

Dve razglednici znamenitosti iz Pekinga ter po eno iz Hongkonga, Colomba in Adna je staršem in sestri poslal tudi Alojz Rant, ki je bil na potovanju v Vzhodno Azijo s torpedno križarko Franz Joseph I. v letih 1910–1913. Alojz Rant je bil doktor pravnih ved in intendantski častnik. Rodil se je leta 1874 v Postojni ter leta 1893 prostovoljno vstopil v avstro-ogrsko vojno mornarico. V času potovanja v Vzhodno Azijo je imel čin mornariškega komisarja 1. reda, pozneje pa je v avstro-ogrski vojni mornarici napredoval do mornariškega višjega komisarja 3. reda (PMSMP Mikolič, PMSMP Kartoteke pomorščakov).

Med albumi pomorščakov, ki sami niso bili na čezoceanskih potovanjih, je v Pomorskem muzeju Piran, če izvzamemo album Ivana Koršiča, z razglednicami neevropskih krajev najbogatejši album narednika artilerijske stroke Avgusta Blaznika, rojenega leta 1890 v Fari pri Kostelu na Kočevskem. V njem je med razglednicami mornarice in evropskih krajev ter družinskimi fotografijami 70 razglednic neevropskih krajev, od katerih jih je 30 iz Kitajske, Japonske in Koreje. Ostale so iz drugih krajev, v katerih so se ladje ustavljale med plovbo v Vzhodno Azijo, ena je iz Buenos Airesa, več pa jih je iz azijskega dela Turčije,

Egipta, Palestine, Sirije in Alžira. Slednje so kupili pomorščaki na potovanjih po Sredozemlju. Poleg razglednic z vedutami tujih krajev, prebivalcev v značilnih nošah in prizorov iz življenja domačinov je 8 razglednic japonskih vojaških ladij, vojaških oporišč in prizorov iz rusko-japonske vojne (Slika 13).

Avgustu Blazniku je nekaj razglednic, med katerimi je kitajska razglednica s čevljarjem in brivcem, poslal vodja krova in mornariške pehote ter strelski mojster Anton Ukmar iz Tomaja (PMSMP Kartoteke pomorščakov), ki je bil na potovanju v Vzhodno Azijo z ladjo Kaiserin Elisabeth v letih 1908–1910. Nekaj razglednic sta mu poslala vodnik mornariške pehote Franc Cvelj iz Predjame pri Postojni (PMSMP Kartoteke pomorščakov) in Pietro Jurich. Pietro Jurich je bil leta 1909 član mornariškega odreda v Pekingu, Franc Cvelj pa je bil leta 1911, ko se je na Kitajskem začela revolucija, član odreda, ki je varoval diplomatsko predstavništvo v Tianjinu (PMSMP Blaznik; Marinac 2017, 136–138).

Franc Cvelj je leta 1912 iz Tianjina dve razglednici Japonk poslal inštruktorju artilerijske stroke Matevžu Štibilu iz Stražišča pri Kranju na oklepno križarko Kaiserin und Königin Maria Theresia. V njegovi zbirki razglednic, ki jo hrani Pomorski muzej Piran, je sedem razglednic iz Kitajske in Japonske. Tri razglednice znamenitosti mu je poslal Ignacij Pirc, ki je bil v Vzhodni Aziji med prvo svetovno vojno član posadke ladje Kaiserin Elisabeth. Razglednica dveh Kitajk, naslovljena na hčerko Matevža Štibila, pa je bila poslana po prvi svetovni vojni (PMSMP Štibil; Marinac 2017, 146–148).

Razglednica idilične japonske pokrajine z zlatimi obrobo v zbirki podčastnika Rudolfa Kordeliča, ki jo hrani Pomorski muzej Piran, pa ni bila poslana iz Japonske, temveč uporabljena kot novoletna čestitka (PMSMP Kordelič).

Slika 13: Japonki med obredom pitja čaja. Razglednica ni bila poslana (album razglednic podčastnika Avgusta Blaznika, PMSMP).

Kupovanje, pošiljanje in zbiranje razglednic med pomorščaki

Pomorščaki so razglednice pogosto kupovali z namenom pošiljanja in komunikacije na daljavo. Navadno so pisali družini in prijateljem v domovini. Pomorščaki, ki so ostali več časa v Vzhodni Aziji na različnih lokacijah, zlasti med prvo svetovno vojno, pa so si pisali tudi med seboj. Nekateri so raje pošiljali pisma, ki so jim omogočala daljša besedila. Pošiljali so tudi priporočeno pošto (PMSMP Zarli). Tisti, ki so želeli napisati le krajše besedilo, najpogosteje le pozdrave, kar je bilo pogosto povezano tudi s pismenostjo, ali ko se jim je zdelo pomembneje poslati fotografijo obiskanega kraja, pa so se odločili za razglednico. Z njo so opozorili nase, s prizorom na fotografiji ali besedilom sporočili, kje so in kaj so videli, ter hkrati obdarili prejemnika. Pogosto so se naslovnikom opravičevali, da dolgo niso pisali, ter jim razen razglednic obljubljali pisma z daljšim besedilom. Pošiljanje razglednic je bilo povezano s pričakovanjem povratne pošte z novicami od doma. Teh so si neizmerno želeli in jih težko pričakovali. Na razglednice so pogosto napisali, da pogrešajo povratno pošto, in naslovnike spodbujali, naj jim pišejo. A pošta je potovala počasi, zato je večina pošto redko prejela.

Pošta je potovala po morju ali kopnem (Lamut, 2013, 24). Kopenska povezava z Vzhodno Azijo je potekala, kakor navajajo nekateri pomorščaki, čez Sibirijo (PMSMP Lipovž, Potopis). To so nekateri navedli tudi v naslovu na razglednicah (PMSMP Koršič, Album). V tujini je ladja prevzela pošto v pristanišču ali na sidrišču, kamor jo je pripeljala poštna ladja. Včasih so odšli ponjo na pošto, kjer so jo tudi oddajali (PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard). Mornarica in centralna pošta v Puli sta bili nenehno obveščeni o lokaciji posameznih ladij (Juriševič 1981, 139–140). Kot govorijo žigi na razglednicah, je pošta, če je šlo vse po sreči, iz Vzhodne Azije do Pule ali Trsta potovala pet do šest tednov, včasih mesec in pol ali dva, v redkih primerih pa celo več kot pol leta. Približno tako dolgo so iz Pule do Hongkonga, ki je bil navadno prva postaja na Kitajskem, potovale avstro-ogrske vojaške ladje: hitrejša (torpedna križarka Kaiserin Elisabeth, lahka križarka Aspern ...) dobrih pet tednov, torpedni ladji Leopard in Panther sedem tednov, včasih pa tudi devet ali celo več (Donko 2013; PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard). Tudi z njimi je lahko potovala pošta za drugo avstro-ogrsko ladjo ali od nje. Verjetno zato nekatere poslane razglednice iz zbirke Matevža Štibila nimajo znamk.

Razglednice, ki so na prehodu v 20. stoletje, v njihovi zlati dobi, ki je trajala do konca prve svetovne vojne (Premzl 1997, 384), postale priljubljeni zbirateljski predmeti, so pomorščaki kupovali tudi kot spominke,⁶ predmete, ki so jih domov prinesli z namenom ohranjanja spomina iz daljnih dežel zase

Slika 14: Razdeljevanje pošte na ladji avstro-ogrske vojne mornarice (album razglednic in fotografij Avgusta Blaznika, PMSMP).

6 Z besedo spominke nekateri označujejo opredmetenje spomina, dogodka, doživetja, spoznanja ali odkritja ... v tujem (sekundarnem) kulturnem okolju (Bogataj 2003, 16), predmete, ki so jih ljudje pridobili z namenom ohranjanja spomina. Med njimi so tudi predmeti, ki so imeli sprva drugo uporabno funkcijo in so spominsko vrednost za njihove uporabnike ali lastnike pridobili pozneje. Drugi pa med spominke uvrščajo le predmete iz drugih krajev, ki so bili že izdelani z namenom spominjanja na kraj, državo ali družbo (Žagar 2001, 289; Habinc 2004, 22–29). Tem kriterijem ustrezajo tudi razglednice.

in za podarjanje drugim. Kot spominki so bile razširjene, ker so bile povsod dostopne, poceni, majhne in lahke. Kupovali so jih vsi, od admiralov in častnikov z najvišjimi čini do navadnih mornarjev. Nanje so pogosto nalepili znamko in jih dali v kraju nakupa ožigosati, tudi če jih niso nameravali poslati. Posebno če so jih nameravali hraniti v albumih, so jim znamke in žige ali le žige dodali na sprednjo stran, čez slikovni del (albumi Viktorja Kristana, Karla Zeunika, Ivana Lešnika, Avgusta Blaznika). Svoje poštne žige so imele tudi nekatere večje ladje (Juriševič 1981, 140). V albumu Ivana Koršiča sta žiga torpednih križark Kaiserin Elisabeth in Kaiser Franz Joseph I. Razglednica je z znamko in žigom dobila večjo dokumentarno, spominsko in denarno vrednost, kar je bilo še posebno pomembno za zbiratelje.

Častniki in višji podčastniki so poleg razglednic v tujini, zlasti na Japonskem in Kitajskem, zase in najbližje navadno kupili tudi manjše in večje predmete, med katerimi so bili tudi dražji, včasih celo kosi pohištva, zlasti paravani (Ivan Skušek, Fran Vilfan, Anton Haus, Viktor Kristan, Anton Dolenc, Alojz Tepina ...). Nekateri so bili izdelani za tujce ter prilagojeni njihovem okusu in načinu uporabe (Vampelj Suhadolnik 2019, 116). Take nakupe so častnikom in višjim podčastnikom razen večje kupne moči in večje mobilnosti po kopnem omogočali njihovi bivalni prostori na ladji. Častniki so imeli vsak svojo majhno kabino (Bach-Ritter 1989, 165). V njej so spominke, ki so imeli tudi okrasne ali druge uporabne funkcije, obesili na steno ter razstavili po mizi in policah. Lahko so jih hranili v omari, posteljnih predalih, pisalnem predalniku ali leseni potovalni skrinji (PMSMP Fototeka, PMSMP Kristan, Dnevnik S.M.S. Leopard). Včasih so jih hranili tudi v ladijskih skladiščih (Halpern 1998, 35, 36). Tudi višji podčastniki, ki so si kabino delili z enim ali več drugimi podčastniki, so imeli na ladji dovolj prostora zanje. V veliko slabšem položaju pa so bili mornarji, kaplarji in nižji podčastniki, pa tudi kadeti, ki so morali na ladji izkusiti življenje in delo navadnih mornarjev. Vsi ti so svoje uniforme in imetje na ladjo prinesli v mornarski vreči, ki jim jo je skupaj z uniformami dodelila mornarica. V njej so svoje imetje hranili tudi na ladji (Marinac 2005, 22–23). Spali so v velikih zatohlih spalnicah, navadno pod palubo, v katerih so si vsak večer obesili viseče postelje – visalke (Bach-Ritter 1989, 175; Dolenc 1892; Marinac, 2002; PMSMP Lipovž, Potopis; PMSMP Rupnik, Potopis; Pohar, 1951; Vidmar, 1880). Taki bivalni prostori, kjer niso imeli zasebnosti ter svoje lastnine niso mogli zavarovati pred krajo, zamenjavo ali izgubo, so bili eden od vzrokov, da so kupovali le majhne in poceni predmete. Iz Vzhodne Azije so nekateri prinesli manjše in cenejše predmete iz porcelana, redkeje vezene na svilo z motivom ladje in obeležjem potovanja (Marinac 2017; Ivašič 2019). Te so bile dražje, a ker so bile lahke in jih je bilo mogoče zložiti, primernejše za transport. Najprikladnejše pa so bile razglednice, ki so bile pogosto edini spominki, ki so jih prinesli s potovanja. Kupovali so jih v vseh obiskanih krajih in jih doma shranili v albumih. Albume so navadno kupili v domovini, le redki so iz Vzhodne Azije prinesli *eksotične* albume, kakršna sta albuma Ivana Koršiča in Karla Zevnika.

Razglednice, ki so jih pomorščaki kupili, so bile odraz njihovega zanimanja, estetskih norm in vrednot, hkrati pa je bila njihova izbira odvisna od ponudbe razglednic v obiskanih krajih. Pomorščaki so praviloma kupovali razglednice krajev, ki so jih obiskali, redko tudi drugih. V albumu Ivana Koršiča ter vseh drugih albumih in zbirkah med razglednicami neevropskih krajev prevladujejo razglednice iz Vzhodne Azije. Največ jih je iz Kitajske in Japonske, kamor so ladje najpogosteje plule, kjer so se na potovanjih v Vzhodno Azijo najdlje zadrževale ter obiskale največ pristanišč. Na veliko število razglednic iz Vzhodne Azije je vplivalo tudi dejstvo, da so bile te dežele od Evrope najbolj oddaljene, kultura tamkajšnjih prebivalcev pa tudi po besedah pomorščakov najbolj drugačna in zaradi tega najbolj zanimiva (Marinac 2017).

V albumih pomorščakov so na razglednicah poleg panoram in znamenitosti številni prikazi načina življenja domačinov. Na razglednicah Kitajske so tako tudi bivališča revnega sloja prebivalcev, ljudje na čolnih, džunke in sampani, prizori z rikšarji in nosilnicami, ribiči, delavci, menihi, mandarini, šolarji, otroci, ženske s povitimi stopali, kadilci opija, zaporniki v kletkah ali jarmih (*cangue*) ter celo prizori usmrtitev. Na razglednicah iz Koreje so cesarji, sprevod s korejskim mogočnejšem, bivališča s slamnatimi strehami, portreti deklet v značilnih nošah, šamanke in trgovci. Na razglednicah vseh kolonialnih dežel so tudi zgradbe v evropskem slogu in velika pristanišča s tujimi ladjami. Razglednice, ki so včasih kolorirane, še pogosteje pa črno-bele, kažejo velik razkorak med načinom življenja večine avtohtonega prebivalstva in zgradbami v evropskem slogu. Ker so jih izdelovali tujci ali domačini po njihovem

naročilu in so bile namenjene tujcem, so z izbiro motivov zadostili željam kupcev, a tudi opozarjali na razlike med kulturo belcev in neevropskih drugih ter tako upravičevali imperializem. Drugače so razglednice iz Japonske, ki so pogosteje kolorirane. Ker so jih izdelovali Japonci sami, državo prikazujejo v najlepši luči. Na njih so razen panoram in znamenitosti pogosti prizori cvetočih češenj, trgovskih ulic z rikšarji in nosači ter idilični portreti Japonk v kimonih, najpogosteje med obredom pitja čaja. Redkejši so prizori z različnimi obrtniki, delavci in kmeti ter gejšami in prostitutkami. Ker so ladijske posadke pogosto vodili na ogled muzeja in prizorišč rusko-japonske vojne v Port Arthurju, je v albumih razmeroma veliko razglednic japonskih vojaških ladij in prizorišč rusko-japonske vojne, v kateri je Japonska z nepričakovano zmago pokazala svojo veliko vojaško moč, ki je bila posledica njenega hitrega vojaškega in tehnološkega napredka (PMSMP, zbirke razglednic, PMSMP Fototeka).

Razglednice, ki so jih pomorščaki kupili, so v veliki meri odražale njihov odnos do tujih dežel in kultur, kot ga kažejo tudi njihova pisma in potopisi. Na Kitajskem so cenili dosežke visoke kitajske civilizacije. A v času, ko so jo obiskali, je bila država v veliki politični, gospodarski in družbeni krizi. Videli so jo kot zaostalo državo z veliko revnega prebivalstva. V več mestih sta jih motila umazanija in smrad po ulicah, domačine pa so pogosto označevali kot umazane, neprijazne in zlasti v vojnem času nevarne. Nesprejemljive so se jim zdele nekatere navade, zlasti povijanje ženskih stopal, ravnanje z zaporniki, javne usmrtitve in kajenje opija, kar so tudi sami videli. Pogosto so pripovedovali o nosilnicah in rikšah, s katerimi so se po vsej Vzhodni Aziji tudi sami vozili (Marinac L. 2016, 25–37). Bolj čisti in urejeni so se jim zdeli Korejci, najbolj pa so cenili Japonce, ki so se jim zdeli prijazni, uslužni in čisti, država pa bolj varna in napredna. S hitro modernizacijo, zgledovanjem po zahodnih kulturah in prevzemanjem zahodnih navad ter kolonializmom in imperializmom je postala Japonska bližje Evropejcem in je v njih vzbujala večjo naklonjenost. Nekateri pomorščaki so kritizirali le prostitucijo mladih deklet, ki pa se je zdela drugim sprejemljiva. Viktor Kristan in Martin Toplak sta pripomnila, da so pomanjkljivo oblečeni in da ne poznajo sramu. Viktor Kristan je kritiziral japonsko zasedbo Koreje in nasilje nad tamkajšnjimi domačini (Marinac 2017, 36–43, 128).

Številni pomorščaki so razglednice doma selekcionirali ter sistematično ali naključno razporedili v albume. Nekateri so jim verjetno že takrat odstranili znamke, ki so jih podarili drugim zbirateljem ali shranili v poseben album. Morda pa so znamke odstranili poznejši lastniki albumov (albumi Ivana Koršiča, Antona Lipovža, delno Ivana Lešnika, razglednice Alojza Tepine, Matevža Štibila). Nekateri pomorščaki, med drugim Anton Dolenc, so v tujini načrtno kupovali znamke, ki so jih podarili sorodnikom ali znancem, ki so jih zbirali (PMSMP Dolenc, pisma).

Razglednice so v albumih dobile novo funkcijo. Postale so del albuma ali zbirke ter z drugimi razglednicami tvorile celoto in pripovedovale skupno zgodbo. Bile so opredmeteni spomini in predstavnice izvornega okolja. Za pomorščake, ki so bili na potovanjih, so bile nosilke spomina na obiskane kraje in stike s tujimi kulturami (Viktor Kristan, Karel Zevnik, Ivan Lešnik). Kronološko razporejene so govorile o poteku potovanja in dopolnjevale dnevnike. Pomorščakom, ki sami niso bili na potovanjih, pa so pomenile vez s pomorščakom, ki jim jo je poslal ali podaril, pogosto pa so predstavljale kolektivni spomin pomorščakov avstro-ogrske vojne mornarice, ki so ji pripadali tudi sami. Za zbiratelje, ki so si razglednice tudi izmenjevali, so bile predmeti, ki so obogatili njihovo zbirko, za večino pa zanimivi predmeti, kuriozitet, razglednice iz neznanih, eksotičnih krajev, predmeti, s katerimi so izvedeli nekaj o tujih krajih. A informacija o neznanih daljnih krajih je bila zanje zaradi odsotnosti neposrednega stika z njimi manjša kot za pošiljatelja. Pripoved razglednic je bila zanje večinoma omejena na razglednice same. Izhajala je iz fotografije, ki je bila večinoma podnaslovljena v jeziku domačinov in tujem jeziku (angleščini, francoščini, nemščini), včasih pa tudi žiga, znamke in besedila pošiljatelja. Redkeje je bila povezana z ustno razlago pomorščaka, ki jo je kupil, ali z drugje pridobljenim znanjem.

Albume in zbirke lahko razdelimo na tiste, v katerih so le razglednice s potovanj v Vzhodno Azijo ali neevropske kraje (Viktor Kristan, Karel Zevnik, Ivan Lešnik, Ivan Koršič) in so značilni predvsem za pomorščake, ki so razglednice sami prinesli s potovanj, ter tiste, v katerih so tudi različne druge razglednice. Slednji so bolj razširjeni med pomorščaki, ki niso bili na teh potovanjih (Avgust Blaznik, Matevž Štibil, Rudolf Kordelič). V večini slednjih so razglednice neevropskih krajev v manjšini. V njih najdemo razglednice tujih in domačih krajev ter vojne mornarice, med katerimi so tudi humoristične

in ljubezenske, razglednice vojaških in trgovskih ladij in druge. Taka je tudi zbirka Ivana Koršiča, ki pa si je zaradi velikega števila primerkov razglednice razporedil v več albumov, pri čemer je en album namenil le razglednicam s potovanj v Vzhodno Azijo. Od tam mu je verjetno eden od pomorščakov prinesel tudi album. Med pomorščaki, ki so bili sami v Vzhodni Aziji, si je album z razglednicami domačih in tujih krajev uredil le Anton Lipovž.

V večini albumov pomorščakov so shranjene le razglednice, kar je značilno za zbiratelje. Več pomorščakov, ki so bili sami na potovanjih, si je zato poleg albuma razglednic s potovanja uredilo še album fotografij z istega potovanja (Viktor Kristan, Ivan Lešnik, Anton Lipovž). V albumih drugih so poleg razglednic tudi fotografije. Na njih so motivi iz mornarice, redkeje družinske fotografije. Nekateri pomorščaki so v albume shranili še drugo papirnato gradivo, povezano z življenjem pomorščaka v vojni mornarici ali na potovanju. Posebnost je album Avgusta Blaznika, v katerem so poleg razglednic in fotografij trakovi za mornarske kape z napisi mornarice ali imena ladje, na kateri je pomorščak plul. Vsi ti različni albumi so kljub temu, da so v njih tudi razglednice, ki jih niso sami kupili, spominski predmeti, materializirani spomini, dokumenti o potovanjih pomorščakov, o življenju posameznih pomorščakov v mornarici ali tudi pozneje in o pomorščakih kot poklicni skupini. Imajo torej osebno in kolektivno spominsko vrednost. Z njimi pomorščaki pišejo svojo osebno identiteto in predstavo ter identiteto in predstavo poklicne skupine, ladijske posadke in mornarice, ki so ji pripadali, včasih pa tudi družinsko

Slika 15: Prostitutke v četrti Yoshiwara v Tokiu. Razglednico je s potovanja v Vzhodno Azijo prinesel Viktor Kristan. Razglednice je kupoval zase in jih je nameraval vstaviti v album, zato imajo številne znamke in žige na strani s fotografijo (album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard leta 1907 – 1909 Viktorja Kristana, PMSMP).

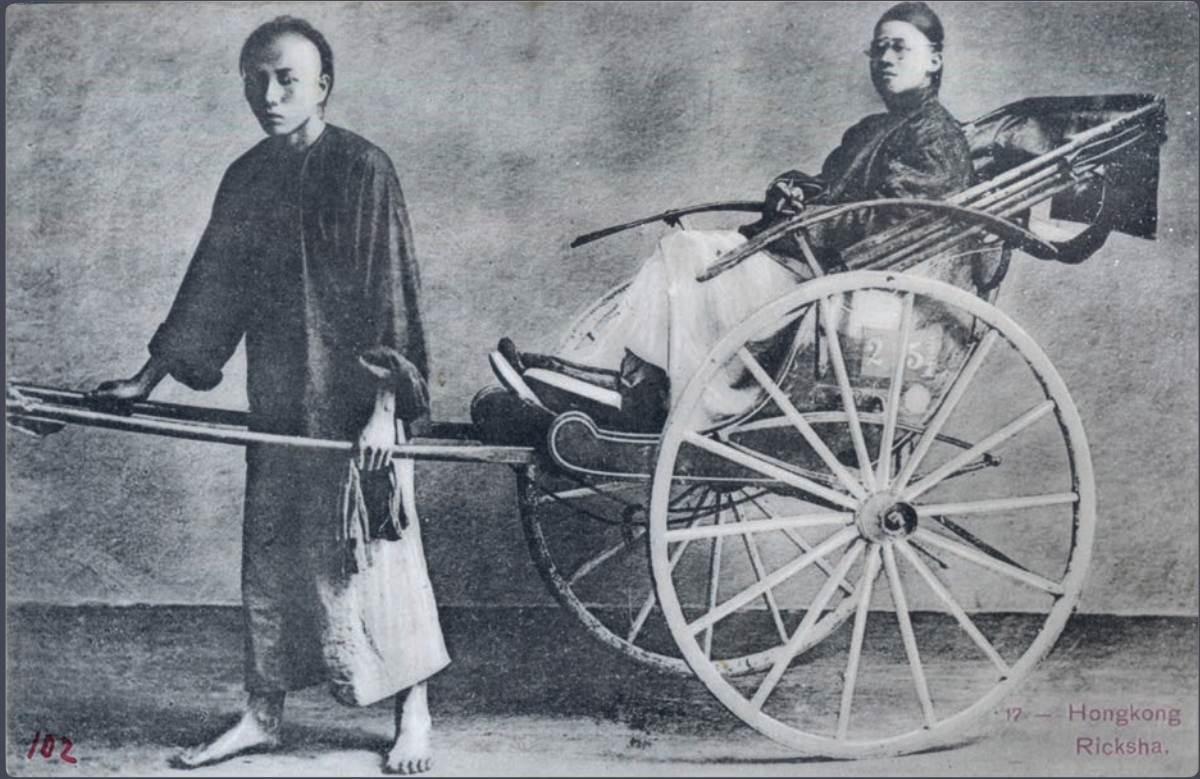
ali lokalno. Zato obravnavanih pomorščakov ne moremo šteti med klasične zbiratelje, še posebej če med slednje uvrščamo le tiste, ki zbirajo istovrstne predmete, katerih zgodba in zgodovina zanje nista primarni in jih zanimajo predvsem anonimni spomini (povzeto po Habinc 2005, 107). Tej definiciji še najbolj ustreza Ivan Koršič, ki je imel največjo zbirko raznovrstnih razglednic. A tudi zanj razglednice niso povsem anonimni predmeti, saj so številne rezultat njegove korespondence s pošiljateljem. Poleg tega je tudi sam pripadal vojni mornarici in Katoliški cerkvi, o katerih pripoveduje večina razglednic, številne, zlasti domače kraje na razglednicah pa je sam obiskal.

Razglednice so v okolju pomorščakov odigrale pomembno vlogo pri širjenju vedenja o tujih krajih in kulturah. To je veljalo tako za tiste, ki so jih pomorščaki poslali ali podarili drugim, kot tiste, ki so jih hranili sami. Pomorščaki so o tujih krajih in svojih doživetjih pogosto pisali v pismih, na razglednicah, pa tudi v neobjavljenih in objavljenih dnevnikih in potopisih, k čemur so nekatere spodbudile pomanjkljive in napačne predstave in poročila o oddaljenih deželah (Viktor Kristan, Miroslav Zei ...). Še pogosteje so o njih pripovedovali sorodnikom in prijateljem ter tudi na ta način prispevali k oblikovanju in spreminjanju podobe o neevropskih etničnih skupinah in njihovi kulturi ter odnosa do njih (intervjuji Peter Keršič, 11. 1. 2016; Milivoj Lešnik, 9. 3. 2016; Rudi Mraz 25. 11. 2016; Adrijan Pavlin, 15. 9. 2019 in drugi). Z njihovo pomočjo so dotlej romantične predstave o neevropskih drugih in predstave, v katerih so se resnična dejstva mešala s fantazijo (Šmitek 1986, 25), postajale bolj realne. Pri predstavljanju tujih krajev in kultur ter stikov pomorščakov z njimi so imeli pomembno vlogo različni spominki in drugi predmeti, ki so jih prinašali s potovanj. Kot spomin na potovanje so si nekateri shranili tudi zemljevide potovanj ali obiskanih krajev, osebne vizitke novih znancev v tujini, jedilne liste, vabila na sprejeme ter različno drugo papirnato gradivo in predmete. Najbolj razširjene pa so bile razglednice in fotografije. Z njihovo pomočjo so spomini pomorščakov ostali bolj živi, njihove ustne ali pisne pripovedi o potovanjih pa bolj jasne in lažje predstavljive. Hkrati so bile dokaz o resničnosti njihovih pripovedi. Žal so bili objavljeni potopisi in krajši članki o potovanjih do sredine 20. stoletja le redko opremljeni s fotografijami ali razglednicami. Te so pogosteje objavljali v potopisih, ki so izšli po drugi svetovni vojni.

Razglednice so pozneje hranili tudi nekateri dediči, ki so albume cenili predvsem zaradi njihove povezave s prvotnimi lastniki. Navezanost nanje se iz generacije v generacijo zmanjšuje. Ker so zbirke brez zbiratelja podvržene pozabljanju, kot je značilno tudi za zbirateljstvo (Frydryczak 1996, 26), danes dediči o razglednicah večinoma ne vedo več, kot je razvidno iz njih samih. Nekateri se spominjajo, da so pomorščaki njim ali znancem pripovedovali o doživetjih na potovanjih. Ker so bili takrat še otroci, o vsebini njihovih pripovedi ne vedo veliko. Kljub temu se zaradi velike osebne in družinske spominske vrednosti nekateri še danes ne želijo ločiti od zbirk (intervjuji Peter Keršič, 11. 1. 2016; Milivoj Lešnik, 9. 3. 2016; Rudi Mraz 25. 11. 2016; Adrijan Pavlin, 15. 9. 2019 in drugi). Albumi in zbirke, ki so jih lastniki podarili, prodali ali le posodili muzeju, pa so danes predmet raziskav in na različne načine predstavljeni javnosti. Predvsem zaradi skrbi za njihovo ohranjanje so originali razstavljeni le na občasnih razstavah. Kopije nekaterih pa tudi na stalnih razstavah pripovedujejo različne in večplastne zgodbe.

Slika 16: Rikšar v Hongkongu (album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard leta 1907–1909 Viktorja Kristana, PMSMP).

Slika 17: Potopljena ruska križarka Varieg pred Chemulpom (danes Incheon) v Koreji. Poškodovano ladjo, ki se je borila v rusko-japonski vojni, je 9. februarja 1904 potopila posadka sama (album razglednic s potovanja v Vzhodno Azijo s torpedno ladjo Leopard leta 1907–1909 Viktorja Kristana, PMSMP).

102

17 - Hongkong
Ricksha.

仁川祝日紀念
4-2-9

115

RUSSIAN CRUISER VARIAG OFF CHEMULPO.

露艦ワリヤグ

